

KUSTBON

Nr 3 Årgång 31

ORGAN FÖR
ESTLANDSSVENSKARNA I SVERIGE

Oktober 1974

Skolan i Paschlep hade börjat sin verksamhet 1865 i byns gamla krog. Eget hus fick den 1874. 1901 byggdes huset på bilden. Det rymde klassrum och lärarbostad och var typiskt för skolhusen i svenskbygden. — Bilden är från början av 1920-talet.

Utgiven av Svenska Odlingens Vänner

Ansvarig utgivare: *Hugo Mickelin*

Redaktör: *Viktor Aman*

Redaktionssekreterare: *Maria Broman*

I redaktionen: *Joh. Hammerman, Alf Heldring,
Alex. Samberg*

Red. och exp. Eknäsvägen 2, 112 64 Stockholm

Kustbons postgiro: 19 72 07-4. Tel. 56 16 37

Utkommer 1974 med fyra nummer

Prenumerationspris 1974 24 kronor

Annonspris: 1/1 250:—, 1/2 130:—, 1/4 65:—
1/8 40:—

Förlovnings-, vigsel- och födelseannonser 10 kr
Dödsannonser 60 kr.

Stockholm 1974 • Svenska Tryckcentralen AB

SOV:s arkiv och möteslokal

Vikingagatan 25

113 42 Stockholm

Tel 32 48 78

Innehåll

Släktforskning av <i>R A</i>	2
Estl-sv:s Kristna Förening	3
Två dikter av <i>E Lagman</i>	4
Estl-sv folkskolan 100 år av <i>C Blees</i>	5
Runöbornas 30-årsjubileum av <i>B Lorentz</i>	8
Hembygdsgdagen	10
I språkets spegel av <i>H Lagman</i>	12
Avlidna	13
Bemärkelsedagar	16

RESESKILDRINGAR

Då estlandssvenskarna för 30 år sedan kom till Sverige, ombads varje båtlag att skriva en berättelse om sin färd. Under då rådande förhållanden var det lämpligt att dessa skildringar förblev hemliga och inte kom under ögonen på obehöriga. Så har de förvarats i tre årtionden.

Nu råder andra förhållanden. Vore det inte lämpligt att estlandssvenskar vid besök i SOV:s arkivlokal numera kunde få läsa dessa reseskildringar? De är av stort intresse, och det är synd att vårt folk inte ska få se dem. — Om inga invändningar reses mot detta förslag, betraktar arkivstyrelsen det som ett medgivande att reseskildringarna får bli tillgängliga.

Släktforskning

Det är lättare att utreda de atenska hundarnas ättartavlor än de olympiska gudarnas, sade en farbror i "Den siste atenaren". För att estlandssvenskarna inte skall överträffa de olympiska gudarna i detta avseende har bygderådet inom SOV sett som sin uppgift att så långt möjligt ersätta den personbokföring som inte längre finns tillgänglig. Eftersom detta arbete kommer att bli mycket omfattande, är det bra om varje familj själv gör en förteckning över sin släkt med början så långt bakåt i tiden som möjligt. Här följer ett exempel.

5. N U C K Ö socken

Pasklep kommun

Österby by

Irjas gård

A M A N (i kyrkböckerna förekommer även namnvarianterna Armon och Arne-mon). Det är ej bekant när namnet erhöles.

Släktens första till namnet kända medlem är

1. **Kristian**, född under första hälften av 1700-talet.
Barn: 8 st, bland dem
2. **Kristian**
3. **Mats**

2. **Kristian**

Barn: 8 st, bland dem

4. **Mats**
2 pojkar flydde till Sverige på 1830-talet.

4. **Mats**, född 1807, död 1876

Barn: 8 st, bland dem

5. **Mari**
6. **Vilhelm**, född 8/9 1850, död ?/4 1933
7. **Gustav**
8. **Lena**

6. **Vilhelm**

gift 1872 med

9. **Lea Neiman**, född 5/11 1844, död 23/4 1918
från Enby Smens nr.

Barn:

10. **Johan**, född 7/7 1873, död 23/1 1935
11. **Karl**, född 3/11 1875, död 15/4 1956
12. **Maria**, född 22/4 1879, död 15/5 1958
13. **Lisa**, född 2/12 1885

7. **Gustav**

se under Österby Nisto gård.

10. **Johan**

gift 15/12 1897 med

14. **Mari Vestersten**, född 2/5 1879, död 10/12 1963
från Gutanäs, Ambors nr.

Barn:

15. **Marta**, född 18/10 1898, död 6/4 1948
16. **Johanna**, född 22/9 1900
17. **Irene**, född 16/8 1906
18. **Elin**, född 14/9 1908, död ?/5 1911
19. **Viktor**, född 6/4 1912
20. **Berta**, född 21/1 1916

21. Richard, född 28/8 1918
22. Nils Harald, född 23/8 1922

11. **Karl**
gift 2/2 1903 med
23. Maria Viksten, född 27/12 1880, död ? 1967
från Kolanäs, Skomakars nr.
Barn:
24. Robert, född 6/7 1906, död 24/5 1969
25. Oskar, född ?/7 1907, död febr 1942 i mobil-läger
26. Rolina, född 28/5 1909
27. Georg, född ?/8 1910, död febr 1942 i mobil-läger
28. Sigrid, född 18/9 1912
29. Voldemar, född 15/1 1914, död ?/5 1914
30. Signe, född 12/10 1916
31. Agnes, född 23/2 1920

12. **Maria**
gift med Johan Heldring från Rickul, Höbring,
Jakas nr.

Varje medlem har fått sitt särskilda nummer. Familjefadern resp -modern kan få streck under namnet. Familjerna skiljer man med ett streck, generationerna med två.

Efter personförteckningen har man blad med anteckningar om varje person för sig, med nummer och namn, om t ex skolgång, konfirmation, sysselsättning, "hjältedåd", kanske även något om karaktären, om man vill avslöja sådana hemligheter. Det är säkert mycket intressant för senkomna ättlingar att läsa om det och kunna skylla på ärftliga anlag.

Senare kommer bygderådet att samla uppgifter om varje gård för sig, dess storlek, uppdelning i åker, äng, betesmark osv, utveckling — ökad åkerareal, mera boskap, hus, ev kvarn, båtar, fiskeredskap, jordbruksredskap.

På så sätt kan senare generationer få en rätt bra bild hur just hans släkt har haft det. RA

Estlandssvenskarnas Kristna Förening

hade söndagen 15 september anordnat möte i den nya Immanuelskyrkan i Stockholm. "Mer än trettio år i ett fritt land..." så började Birger Westerberg sitt hälsningsanförande till de församlade i Waldenströmsalen. Det är trettio år nästan på dagen, sedan det första mötet för estlandssvenskar hölls i Betesda-kyrkan.

Gustav Kolm sjöng "Gud är trofast" — så som han sjungit redan vid estlandssvenskarnas första möten. Han sjöng flera sånger senare.

Föreningens gamle ledare Johan Hammerman betygade Herrens hjälp i vårt folks många gånger bekräftade lägen.

Från Immanuelskyrkans församling framfördes en hälsning av pastor Nils Mjönäs. Församlingslivet är som ett knytkalas, dit var och en tar med sig vad han har att ge av andliga erfarenheter, sade han. Så har också estlandssvenskarna berikat församlingslivet med en beprövad tro.

Därefter följde violinsolo av fru Vennerholm med maken Uno som ackompanjerande.

Elmar Nyman rekapitulerade 1943 och 44 års hän-

INBJUDAN till

HÖSTSAMKVÄM

och kallelse till föreningen
SVENSKA ODLINGENS VÄNNERS
extra Å R S M Ö T E

Tid: Lördagen den 9 november 1974.

Samling från kl 18.00. Programmet börjar kl 19.00.

Plats: Församlingssalen i Vantörs kyrka i Högdalen. Ingång från Önskehemsgatan mitt emot Högdalens Läkarhus, samma lokal som i fjol.

I. En del av tiden under vårt sedvanliga höstsamkväm utnyttjar vi till SOV:s extra årsmöte i och för genomgång av stadgekommitténs förslag till ändring av föreningens stadgar.

Förslaget kan i förväg rekvideras av:

Einar Hamberg, tel arb 20 07 21, hem 96 28 30

Hugo Mickelin, tel arb 22 82 40, hem 91 08 11

II. Därefter tittar vi på film, trivs i sällskaplig samvaro med allsång och dricker kaffe. Tag gärna med Din sångbok.

Efter eget beslut lämnar Du ett bidrag på minst 10 kr för att täcka kostnaderna.

Som vanligt utlottas de basturökta skinkorna.

STYRELSEN

hälsar alla hjärtligt välkomna.

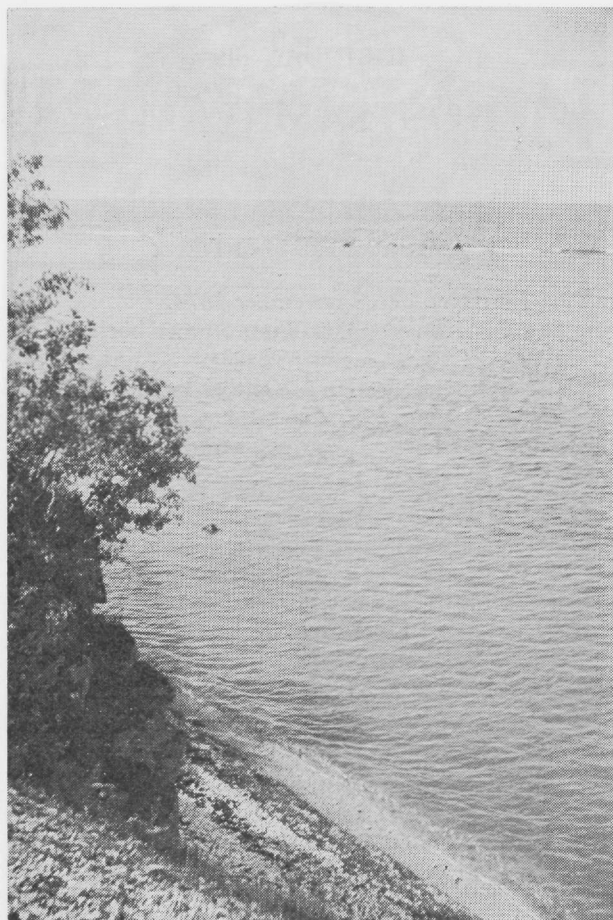
delser: flykten i småbåtar, hoppet om allmän överflyttning, dr L Lienhards otroliga insats med "Juhan", förläggningarna i Stockholm, Doverstorp och på ett 15-tal andra ställen. Kommittén hade en ambition att få estlandssvenskarna placerade i en lämpligare miljö än storstaden Stockholm, men sedan dessa fått medborgarskap, drogs de i alla fall från den för dem ovana landsbygden till gemenskapen i storstaden.

Leden har glesnat. Ca 2 000 var vid överflyttningen över 50 år, omkring 1 200 var under 15 och därmed utan bestående minnen från det gamla hemlandet. Av mellangruppen finns i dag mindre än 3 000 i livet... Men mycket har vi fått i ett fritt land. Vi har sannoligen anledning att vara tacksamma för detta.

Arthur Johanson har under många årtionden talat inför estlandssvenska lyssnare och som emeritus gör han det ännu gärna. Han beskrev hur evangelisternas nedskrivningar av Jesu ord bevarats genom den första svåra tiden och omsider gått ut till folken i vida världen som en dyrbarhet. "Saliga äro de som höra Guds ord och gömma det" — ständigt på väg mot idealet som kristna om än aldrig framme. Men förvisningen om delaktighet i Vår Herres glädje består.

Kollekt upptogs till förmån för hjälpen till Bangla Desh.

Den nya kyrkan är modern, trivsamt, rik på omväxlande perspektiv. Efter mötet följde samkväm i ungdomsavdelningarna.

Höst över sundet

Dagen kröktes i grått
och sögs
bort genom kvällens grindar.
Höstens duvblå
fjäderdun flögs
ut av skymningsvindar.

Sommarnatt i sundet

Vi rodde ut vår not
i drag på drag
och bärgade vår fångst
ur ljumma vatten.
En skön augustidag
sjönk in i natten.

Vi rodde varp på varp,
min far och jag,
och över båtens sud
rann månljust vatten
när vi tog in vårt drag,
vår fångst i natten.

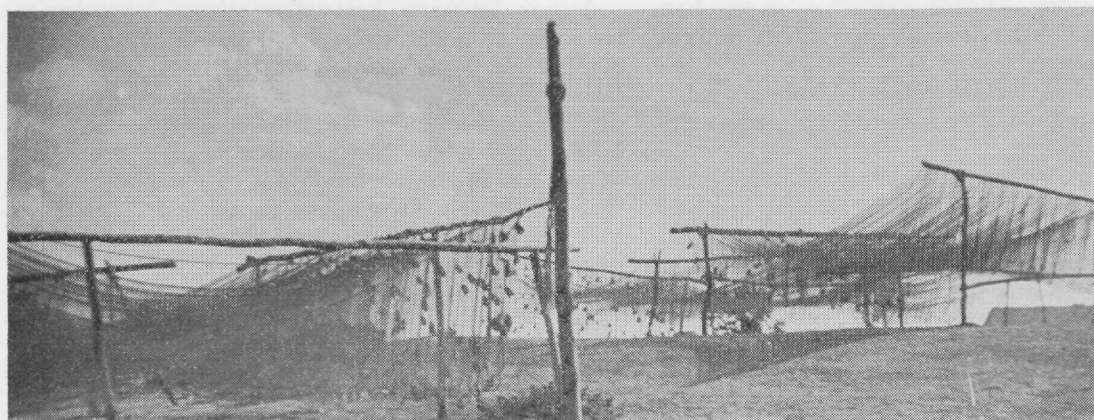
Ur sundets röda dis
steg dagen ut
och kastade sitt ljus
på bottensanden.
Trött rodde vi till slut
vår fångst mot stranden.

Edvin Lagman

Natten sjöng
över havets rum
sånger om allt som vänder.
Knittrande blommade
uddens skum
rört av fyrens händer.

Dagens fåglar
flög in från ön
skrikande grällt i natten.
Hemåt seglade
männen från sjön.
Tomt låg höstens vatten.

Edvin Lagman

Carl Blees

Den estlandssvenska folkskolan under 100 år

Trots att sporadiska försök till skolundervisning för Estlands allmoge gjordes under den svenska tidens sista årtionden, dvs i slutet på 1600-talet, så skulle det dröja mer än ett och ett halvt sekel, innan de estlandssvenska allmogeskolorna inrättades. Den svenska prästen Bengt Gottfrid Forselius, född omkr 1660 i S:t Mathias församling, hade blivit landets första skolman. I Kors socken, som på den tiden tillhörde S:t Mathias, grundades en bygdeskola, som kan ha ägt bestånd i ett par årtionden. Om undervisningen här skedde på estniska eller svenska eller på båda språken vet man inte, men vad man däremot vet är att allt skolarbete upphörde i och med den ryska tidens inbrott. Under hela 1700-talet levde Estlands allmoge i ett andligt mörker.

I 1816 resp 1819 års bondelagar stadgades obligatorisk folkundervisning i Estland. På estlandssvenskt område kom lagen att gälla endast för Vippal, som inte fått sina gamla svenska privilegier bekräftade av de ryska myndigheterna och därför jämställts med esterna i rättsligt avseende. Där öppnades också en kontinuerligt verksam folkskola (enl professor Blumfeldt).

En hel del estniska skolor inrättades med anledning av 1816 års lag. 1856 års bondelag bestämde att i varje kommun med 300—1 000 inv skulle åtminstone en folkskola öppnas. I svenskbygderna måste man dock även i fortsättningen nöja sig med de söndagsskolor, som sedan länge funnits i byarna. Präster och klockare hade varit initiativtagare till dessa, läskunniga bönder var lärare. Det skulle ännu gå ett årtionde, innan de första riktiga folkskolorna kom till stånd omkring 1870.

De estlandssvenska bönderna var inte analfabeter. Man kunde läsa men däremot inte skriva. Den svenska modern har under århundraden lärt sina barn att läsa. Prästerna har vid husförhör kontrollerat de ungas läsförmåga. Vid konfirmationsundervisningen skedde också en kontroll — och ännu värre: när man tog ut lysning, förhördes fästfolket i såväl innanläsning som i kristendomens huvudstycken. Läsförmågan skulle således hållas levande, fast man inte hade tillgång till annan litteratur än ABC-boken, katekesen och psalmboken, i bästa fall också bibeln.

Våra mödrar har sålunda utfört en stor kulturgärning i det tysta utan att ens få ett omnämnande.

Våra första inhemska skollärare hade fått estnisk utbildning vid Kuuda seminarium i Vigal. Nästa kategori fick svensk seminarieutbildning i Paschlep. Den tredje kategorin fick sin utbildning på ryska i Hapsals stadsskola och skaffade sig småningom genom kompletteringskurser och kurser i svenska fullvärdig folkskollärarkompetens. På 1920-talet tillkom lärare med svensk, finlandssvensk och estnisk seminarieutbildning och slutligen på 1930-talet några lärare med svensk gymnasieutbildning jämte estniskt pedagogium.

Den estniska folkskolan var liksom den estlandssvenska från början 3-årig. Barnen kunde i regel läsa lättare texter, när de som 10-åringar började skolan.

Från omkring 1920 tillkom en 4:e klass och omkring 1930 var de flesta folkskolor 6-klassiga och ordnade i likhet med rikssvenska B:1-skolor. Från 1917 (på en del håll tidigare) sker all undervisning på modersmålet.

De första estlandssvenska folkskolorna grundades på 1860- och 1870-talen. *Nargö* folkskola grundades för jämnt 100 år sedan, dvs i augusti 1874 av missionären Petrus Bergsten, som också var skolans förste lärare. Skolhuset byggdes 1875. Skolan var stängd 1887/88 i brist på lärare.

Revals svenska folkskola öppnades hösten 1917 som privatskola på Riiütli tn 9 med endast en klass. Klassantalet ökades varje år med en ny klass, tills skolan var 6-klassig läsåret 1922/23. Skolans första lärare var finlandssvenskan Ester Nyman från Ekenäs. Hon hade genomgått folkskolseminariet i Ekenäs.

På *Rågöarna* har skolundervisningen börjat omkring 1860 som söndagsskola på L Rågö i Poars gård. Från 1870 har skolgången blivit mer regelbunden, men först 1886 byggdes ett skolhus på S Rågö, dit skolan sedan flyttades. Tomas Österberg var skolans första lärare 1860—1877.

Skolan i *Korkis* öppnades 15 okt 1909 som privatskola i hyrd lokal (Korkis herrgård). SOV var initiativtagare och finansär. 1912 byggde byborna själva ett skolhus. 1914 blir skolan officiell men stängs 1921 på grund av för litet barnantal. 1925 öppnas den igen av SOV som privatskola. Nya elever intas varannat år. Skolans första lärare är Nikolai Blees (1909—1910).

Vippal intar en särställning bland svenskbygderna. Det saknas närmare uppgifter om, när folkskolundervisning för svenska barn på svenska började. En skola fanns där redan 1855, troligen i Kors kyrkby. 1870 invigdes ett nytt skolhus i Puuna. En lärare, Johannes Palmkron, skall ha verkat där. Om undervisningen i dessa skolor bedrivits på både estniska och svenska vet man inte. De svenska barnen har i alla fall fått sin religionsundervisning på svenska. Under förryskningstiden upphörde all svensk undervisning. Den 1 okt 1919 anställdes som andra lärare en svenskkunnig lärare i Puuna. Svenskan blev ett obligatoriskt undervisningsämne för de svenska barnen. Skolan arbetade som privatskola i Uggla 1920/21. Från 1921 är svenska skolan en parallellklass till den estniska skolan, som nu flyttat till Vihterpals herrgård. Skolans första lärare är Alex Samberg (1919—1922). Den 1 febr 1935 flyttar den svenska avdelningen till ett eget nyuppfört skolhus i byn Aklop. Vippalsvenskarna har äntligen fått eget skolhus.

Om den första skolundervisningen på *Runö* är uppgifterna mycket knapphändiga. Prästerna har i allmänhet skött undervisningen där. På 1600-talet skall åtminstone tidvis en tysk lärare ha varit anställd där (enl P Johansen). I folkskolan undervisades först endast i katekes, biblisk historia och i psalmboken. Se-

nare tillkom också andra ämnen. Skolans första lärare är Lydia Dreijer fram till 1892. Pastorskan Olga Kalpa (1892—96) var utbildad lärarinna och införde skrivning, räkning, naturlära och geografi.

Skolorna på Ormsö tillkom under 1870-talet.

Hullo skola öppnades 1873 i Ormsö prästgård i det sk "härbre" under missionär Österbloms ledning, fick eget hus 1881 (Fridhem), som senare blev kommunalhus. Skolan flyttade då till fd kommunalhuset, som var uppfört 1886. År 1887 landsförvistes Österblom och skolan hölls stängd under ett år 1887/1888, varvid barnen besökte skolan i Sviby. *Hullo folkskola* fick sin 4:e klass 1919 och var 6-klassig redan 1923 — således svenskbygdens första fullständiga folkskola. *Hullo nya skolhus*, som uppfördes 1937/38, var byggt i två plan och var svenskbygdens förnämsta.

Sviby folkskola började sin verksamhet 1877 men nedlades redan 1888, varefter barnen hänvisades till *Hullo skola*. Johan Lindström var skolans lärare.

Kärslätts folkskola öppnades den 15 okt 1877 i ett nybyggt skolhus. 1919 får skolan sin 4:e klass. På grund av det stora elevantalet i distriktet öppnas parallellklasser, en i Förby och en i Borrby. Skolans första lärare är Johan Hammerman 1877—1900.

Skolan i *Förby* börjar sin verksamhet hösten 1920. 1923 är skolan 4-klassig med två lärare. Johannes Gjärdman är skolans första lärare.

Borrby skola hörde liksom Förby till *Kärslätts skola*. Här var Anders Vesterblom lärare.

Norrby folkskola öppnades 1918 med 3 klasser. 1929 var den 6-klassig. John Berggren var skolans första lärare.

En rysk ortodox kyrkskola fanns i *Fällana* 1896. Men redan året därpå flyttade den till ett hus i *Hullo*. Efter ett par år förenades den med den kommunala skolan. Här lär undervisningen ha meddelats på tre språk. Lärare och klockare var Konstantin Kreek från 1896 tills skolan indrogs.

I Nuckö socken, som var tvåspråkig och bestod av tre kommuner, började skolverksamheten några år tidigare.

Paschleps folkskola började sin verksamhet i byns gamla krog 1865. Ett skolhus byggdes 1874. Flickorna läste 3 dar i veckan och pojkarna 3 dar. Skolans första lärare var Hans Kibus 1865—1868.

Österby folkskola öppnades 1868. Skolhuset hade byggts året innan, men var för dåligt. Nytt hus uppfördes 1876 ("vackrast i kommunen"). Skolan var blandspråkig och dess första lärare var också här Hans Kibus (1868—1874).

Nuckö, senare *Bisholms folkskola*, grundades av prosten Girgensohn 1872. Skolan inrymdes i Nuckö klockargård. 1924 överflyttades skolan till Bisholms herrgård. Anton Vestersten var den förste läraren (tillika kantor) 1872—1880.

Birkas folkskola för svenska och estniska barn började sin verksamhet i ett nyuppfört pampigt skolhus år 1930. Skolan i Österby lades då ned.

Redan på 1600-talet hade en skola inrättats vid Nuckö prästgård, troligen i klockarbostaden, den lär ha haft en kort varaktighet: herrarna var misstänk samma mot allmogens upplysning och klockaren hade ingen pedagogisk utbildning. Senare inrättades sön-

dagsskolor i varje by vilka ägde bestånd ända fram till tiden, då allmänna folkskolor inrättades.

Sutleps folkskola började hösten 1867 i Dirslet hemma hos läraren Gustav Umda, som hade genomgått det estniska seminariet i Kuuda. Baron Taube utsåg tomt och skänkte 200 timmerstockar och 600 tegelstenar till ett skolhus, som uppfördes i Sutlep by och invigdes 1868. Skolan var tvåspråkig, varför "maalapsed" och svenskarna gick omväxlande 3 dar i veckan. Senare lär en grupp ha haft förmiddagsläsning och den andra eftermiddagsläsning. G Umda verkade här i 28 år.

Klottedorps folkskola tillkom på 1930-talet och var inrymd i Klottedorps gamla herrgård. Den var 6-klassig och hade sedan 1937/38 två lärare.

Skolorna i Rickul kommun. Den första egentliga folkskolundervisningen i Rickul började år 1865 i Kappelkrog. Följande år flyttade skolan till det nyuppförda skolhuset i Kolsve. Skolan får därför heta *Kolsve skola*. Här gick hela kommunens barn fram till 1877. Skolans förste lärare var Mats Pelmas 1865—1873. Baron Taube hade bekostat hans utbildning. Pelmas var orgelspelare i 40 år i Rosleps kapell.

Höbring skola öppnades 1877 i nybyggt hus. Dess första lärare var Johan Dans 1877—1893. Skolan blev 6-klassig 1930.

Skolan i Kolsve lades ner 1901, sedan två nya skolor byggts:

Rosleps folkskola öppnades 1901 med Johan Tomty som lärare. Skolan fick sin första 5:e klass 1927 och en 6:e klass 1928, den första i kommunen.

Bergsby folkskola börjar också 1901 med Vilhelm Ambros som lärare. Från 1921 inrymmer skolan endast 1:a och 2:a klass. De övriga går i Roslep.

Odensholms skola öppnas 1883, och dess förste lärare är den välkände Johan Nyman (1883—1893).

Spithamns skola börjar 1919 och får eget skolhus 1921. Här intas barnen vartannat år. Den förste läraren är Johannes Dans (1919—1921).

Herrgårdens skola tillkom på 1930-talet och inrymdes i herrgårdens gamla "vinkök". Skolans första lärare var Helene Laving.

I Rickul liksom i Sutlep var det baron Voldemar von Taube på Rickul herrgård, som i enlighet med bondelagen tog initiativet till allmän folkskolundervisning. Han lät utbilda Matts Pelmas (f 1844, d 1911) till skollärare och orgelspelare vid Kuuda seminarium i Vigal. Pelmas, som var bördig från Sutlep by, läste vid Kuuda från 3/1 1863 till 21/12 1864, men avbröt sedan studierna där på grund av sjukdom. Han hade lärt sig spela tämligen bra och skötte organistsysslan i Rosleps kapell i 40 år, men hade inte hunnit inhämta kursen i matematik. Vid en prövning inför Taube, prosten Girgensohn och baron von Rosen klarade han inte räknexemplen med division. Baron Taube och Girgensohn ville då, att han skulle gå ett år till och fullfölja seminariekursen, men baron von Rosen — ägare till Lyckholm och tillika skolrevident — var av annan mening. Pelmas fick duga, och så blev det. Till Rickul-gubbarna skall han ha yttrat: "Här ne rikolvelse, ve giva nö hin sa Sutloppojken te skolmäistor ått er. Tjaror (dvs Taube och Girgensohn) vild no änt rät häva'en — han kan änt

dail — bāra ja stō färe pojken ā sa ātt da: — Hā mike mo sja ga bēndre äisket hāva te dailand!"

Pelmas började sin första undervisning i Kappelkrog i Ölbäck år 1865 — troligen på hösten. Följande år flyttade skolan till det nyuppförda skolhuset i Kolsve, som också låg i Ölbäck. Skolan kallas här efter *Kolsve skola*, vår första "håtesdässkōl" (vardagskola). Här gick hela kommunens barn fram till 1877, när en ny skola öppnades i Höbring. Pelmas tjänstgjorde i 8 år i Kolsve. Efter honom fortsatte Johan Magnusson och Matts Schönberg. Ingendera hade genomgått hela seminariekursen i Paschlep.

Revidenten (inspektören) von Rosen och prosten Girgensohn lär då och då ha inspekterat undervisningen i Kolsve. Vid ett sådant tillfälle hade de åhört en lektion i ryska. En pojke uppmanades att läsa och översätta till svenska. När pojken översätter "bjelaja lāsjaid" med "vita hästen" (vilket var fullt riktigt), ingriper Rosen: "Naj, naj, såss ā'e änt, tō ska sai hoit aiken." Prosten, som inte kunnat hålla sig för skratt, lär hastigt ha gått in i lärarrummet och skratat så att hans stora mage hoppade. Efter lektionen hade Rosen fått veta, att pojken översatt riktigt — det hette så på högsvenska.

Vid ett annat tillfälle hade det varit räkning. Revidenten går från elev till elev och frågar efter svaret. Alla svar är riktiga. Så kommer han fram till en grabb, som inte kan räkna något och sitter där med blank griffeltavla, och frågar: "Nāh, hankfār ha tō änt räkna ingeting?" Pojken svarar: "Ja had gāle lēngēt gālet'e, ja fick sa svare, bāra ja strauk ut'e gāle." "Tā är tō sja all fiksast", säger Rosen och klappar grabben på huvudet.

Vid en skolvägen i Kolsve skall en lärare ha sagt till eleverna: "Tār är ān fār hegre räkningar, som ne änt ha fāe lär hār — ain haitor rikoldetri ā ara haitor gāmmordetri."

Höbringens skola öppnades hösten 1877 i eget nybyggt hus. Dess första lärare var Johan Dans, som genomgått fullständig seminariekurs i Paschlep. Dans tjänstgjorde där i 16 år. Skolan var baron Taubes särskilda skötebarn, eftersom också barnen till herrgårdens tjänarstab här fick sin undervisning. Varje år på första dag jul kom baronen med familj i skymningen åkande till skolan med julgotter till alla skolbarn. Det var högtidligt. Julgranen var tänd och bykören sjöng. "Fräilana" delade ut försvarliga högar av pepparkakor, äpplen och karameller till alla eleverna. Man fick också en liten present. Allt knöts in i en medhavd huvudduk och bars hem. Den klokaste eleven fick en halv rubel i silver ur baronens hand. Kvällen kallades allmänt "hernskoilde" och var alltid efterlängtd av ung och gammal.

Men skolarbetet hade också många mörka sidor. Skolvägen var lång för många elever och ryska språket beredde såväl elever som lärare stora svårigheter. Först gällde det att lära in de konstiga ryska bokstäverna — "ordena". Bokstaven fitā [] framkallade alltid en viss munterhet. En rickulgumma lär ha sagt: "Kāra setan, he liknar sja mā just... bāra ga skōro går fartt-ive..." (Kāra sōta, det liknar ju också... endast skāran går på tvären.) Mammorna kunde inte ryska, så det var papporna, eller något av de äldre syskonen, som fick hjälpa nybörjarna. Ryska tsarhymnen och "kejsarsbena" skulle kunnas utantill och dess-

utom skulle man kunna svara på ryska vad man hette i förnamn och efternamn, om inspektören frågade. En och annan elev lär inte ha begripit något av ryskan. Så berättas det att läraren hade frågat en elev vad "Maltsjik pisjet" (pojken skriver) betyder. Inget svar, men så viskar en bänkkamrat något och den tillfrågade svarar "pojken pissar" till allmänt jubel.

Paj-bāna var bäst i ryska. De hade uppsnappat en mängd ryska ord av ryska strandvakter, som var stationerade i Paj kordon.

Under förryskningstiden skulle all undervisning ske på ryska, men samtliga förklaringar gavs naturligtvis på nuckösvenska.

Under Estlands självständighetstid tillkom många nya ämnen, bl a hembygdslära (av eleverna omdöpt till *bixlāra* "byxlāra"), teckning, gymnastik osv. Det kunde då från föräldrahåll heta: "Bāna site ā laike ā gāra läirfōlar e skōla häldor rānn e skoen mā skōlmāistorn, ā gafālke ska gā vall mā kriana." Gymnastiken tycks inte heller ha varit populär. En missnöjd fader hade sagt till läraren: "Hank fan tarvar minā flīck han gimnastiken, tā'a blīor gift ā ska bāre gāra bān?"

Estniskan kom nu i st f ryskan men inkräktade inte på de övriga skolämnena. Den var givetvis lättare än ryskan. Man hade från barndomen hört estniska talar, och gubbarna i fravelde talade språket hjälpligt. På herrgården bodde ju en del ester och den estniska byn Derskon låg i närheten. Uttalet och grammatiken var ändå rätt svåra. När en lärarinna bad en elev översätta meningen "Mor steker plättar" till estniska, tänkte eleven först efter hur det hette på nuckösvenska (Mor bradar kokar) och svarade sedan rapt: "Āma praeb pannkooke." Det riktiga svaret var "Āma praeb pannkooke". En gång läste eleverna bl a i den estniska läroboken meningen "Ta hūppas mūtaga vette". Det blev ett allmänt flatskratt, som pågick största delen av lektionen. Lärarinnan fick inte reda på vad de skrattade åt. En äldre kollega upplyste då henne om, att ett av orden betydde något fult på nuckösvenska.

Höbring skola fick sin sjätte klass 1930. Under hela 1920-talet propagerade man i Kustbon för övergång till enbart högsvenska vid undervisningen. Barnen måste lära sig tala det svenska riksspråket, och nu hade man ju fått lärare med helsvensk utbildning. I Höbring tvingade vi eleverna att svara endast på högsvenska samt att tala högsvenska sinsemellan också på rasterna — när läraren var närvarande. Det gick trögt till en början, men efter en tid talade de flesta ganska fritt. Ord som man inte visste, skapade man efter gehör. En elev satt under en lektion med ena handen hårt tryckt kring näsan och viftade ivrigt med den lediga handen. Läraren, som trodde, att det var fråga om näsblod, gav tecken att han skulle tala. Med glimten i ögat sade pojken: "Nāgon har fusit!" (släppt väder). Allmänt flabb och utpekanden.

En vårdag cyklade klassen jämte två lärare till Spithamn och fortsatte därifrån med en fiskebåt över till Odinsholm. Vädret var härligt och humöret i topp. Högsvenskan klingade för fullt. Vid framkomsten till Holmen önskades alla välkomna, och så säger en holmbo: "Oj, oj, tām sprāk sja bāra hān sa hau svenska." Då säger en pojke i mycket övertygande ton: "Vi kunna icke något annat!"

Inga och Janne Öman var bland de första som kom

I Singö röda lilla träkyrka firades på lördagen och söndagen den 10:e och 11:e aug 30-årsminnet av Runö-bornas ankomst till Sverige. Högtiden, som gynnades av strålände sol, var talrikt besökt av ung som gammal, och många kom klädda i den vackra, färgsprakande runödräkten, ett praktfullt blickfång.

Efter klockringning och psalm följde hälsningsanförande av kyrkoherde Lars Sundin, som i varma och innerliga ord och utifrån texten i Davids Psalm nr 23 talade om dem, som levt och lever sjöfolkets hårda liv. Detta, menade han, gav den stora tryggheten; den som färdas skild från evigheten genom en halv tum trä i fiskarbåtens tunna bord är aldrig ensam, den Gode Herden är med Honom på havet var än han färdas.

Ordföranden i Runöbornas Förening Tomas Dreijer gav en tillbakablick på Runö historia och vidrör-

Runöbornas 30-jubileum

de några av de händelser som enligt honom gjort runöbon till den frie, orädd viking han är, som noga bevarat sitt urgamla svenska tungomål. Hans anförande åhördes med stort intresse av det talrika auditoriet och kanske allra mest av dem, som icke varit med på Runö.

Thomas Lorentz berättade om öns skönhet och om barndomsminnena, vilket kom de gamla lekkamraterna att le och nicka igenkännande, men också om det stora och förnämliga kulturarvet som väl förvaltats av ett folk, som aldrig böjt sig för trældomsoket.

”Hur jag kom till ett land, där det lyste i fönstren” — en gripande liten berättelse av Ruth Lundin, där hon skildrar hur hon som 12-åring upplevde resan till Sverige — och ett långt och hjärtevarmt brev från prästen och läraren Gunnar Schantz, båda upplästa av Thomas Lorentz, utgjorde var för sig en betydelsefull punkt i detta skiftande och rikhaltiga program.

Till sist återknöt Thomas Lorentz till dagens motto om Den Gode Herden, erinrade om Kristusbilden på Runö kyrkas altartavla som med utsträckta armar bjuder: Kommen till mig, I alle som äro betungade . . . Till Birgitta Sundin-Kalats musikaliska och lyhörda orgelackompanjemang sjöng han slutligen Gustaf Nordqvists: Herren är min Herde.

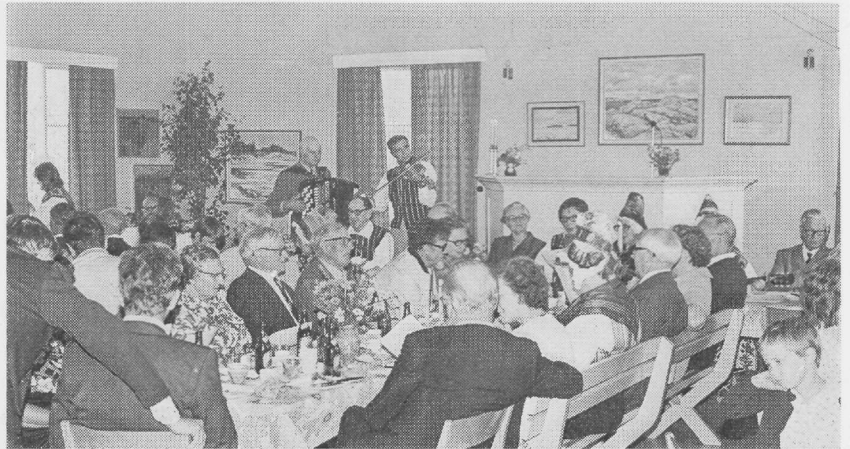
Härefter följde sånger ur Sions Toner, sjungna och älskade sedan Runö-tiden och förvisso icke bortglömda — det kunde man väl höra på församlingens mäktiga och varma stämmor. Runöbon sjunger och sjunger gärna dessutom.

Den gamla bönen för sjöfarande kändes särskilt angelägen och betydelsefull, där den lästes av kyrkoherden vid den efterföljande altartjänsten, och så följde en avslutande psalm.

Thomas Lorentz sjöng
”Herren är min herde”

"Frille" och Tomas Dreijer
underhåller

Även det lekamliga blev väl tillgodosett, i Församlingsgården väntade ett vackert och rikligt dukat bord, allt under överinseende av den duktiga husmodern Kristina Österman. Man samlades och välkomnades till tonerna av "Frilles" nyckelharpa, Singös egen skicklige och berömde spelman och instrumentbyggare.

Vid kaffet framsades hälsningar från många som ej kunde delta denna dag, och runöläraryn Agnes Hermansson läste flera brev, som sänts henne av förre runöherden Grönbergs familj. Fredrik Österman höll ett humoristiskt tal om seder och bruk under årets gång på Runö.

Professor Gerhard Hafström berättade hur han studerat Runö gamla kyrkböcker och andra handskrifter, och förde oss tillbaka så långt i tiden, att sagan och historien mötas. Han hävdade bestämt att svenskar bebott Runö sedan fyrahundratalet.

Två av dem, som lämnat Runö vid tidig ålder, Helena Norrgren och Mats Dreijer, lät oss även i sina anföranden förstå hur de höll sitt runöarv för någonting viktigt och värdefullt.

Emellanåt sjöng man gamla folkvisor från Runö,

och Elisabeth Sergo föredrog en egen minnessång om sin fäderneö.

Många runöbor är nu ständigt bosatta på Singö, och ännu fler har sommarstugor där; därför kunde en stor skara festdeltagare stanna kvar för att på söndagen besöka högmässan i Singö kyrka. Som officiant fungerade kyrkoherde Ernst Gordon, även han f d runöpräst, utmärkt talare och sångare. Att han trots de många årens skilsmässa icke glömt sina gamla församlingsbor märktes väl på hans personliga och innerliga predikan.

Efter högmässan bjöd Singö församling de talrika kyrkobesökarna på kaffe och gott hembakat. Man sjöng åter gamla runösånger och kyrkoherde Gordon höll ett varmt tal till Runö med dess befolkning, vilken, som han sade, på honom gjort ett oförgätligt intryck.

Med sången "Minns tu von prehte Run" och många hjärtliga tacktal avslutades dessa två mycket lyckade jubileumsdagar.

Brigitta Magnéli-Lorentz

RÄTTELSE. I P W:s anmälan av S Vahtres bok om Estlands befolkningsstatistik i föreg nr av Kustbon står i femte stycket "Leediküla i Viru-Nigula". Det skall vara Lääne-Nigula,

Vår tidigare annonsör Nils B Ekström Transport AB har återgått till den ursprungliga firmabenenämningen:

Firma ALBERTS EXPRESS
Vikingagatan 26, Stockholm
Tel 31 80 49, 32 37 11.

Alltjämt är det runöbon Joh Lorentz, som är innehavare och redo för "estlandssvenska transporter",

Carl Blees
talar

Ellen Pelmas med anhöriga och vänner

Dagen började med solsken, och sådant är väsentligt för en hembyggsdag. Man samlades därute i Björknäspaviljongen på Värmdö, sågs och hälsade. En utställning var anordnad liksom många gånger förr. Eftersom dagen skulle gå i folkskolans tecken, så fanns det förstoringar av skolbilder att se. Edith Holm/Svensson visade silversmide och målningar. Johan Appelblom hade förfärdigat en modell av ria och loge med tröskande människor.

Modellen överlämnades som gåva till föreningen.

En brudkista av samme hantverksman och en spinnrock av Johan Alström blev senare vinster i lotteriet.

I sinom tid framträdde ordföranden Hugo Mickelin med hälsningsanförande. Menigheten sjöng den gamla folkhögskolesången "Var välkommen envar" och Thomas Lorentz spelade till.

HEMBYGSDAGEN

Söndagen 18 augusti

Så talade Carl Blees om den estlandssvenska folkskolan. Han kastade — som sig bör — en hastig blick tillbaka till "den estländska folkundervisningens fader" B G Forselius under den folkbildningsintresserade svenska stormaktstiden men måste naturligtvis konstatera, att dessa tidiga försök inte ledde till något påtagligt resultat. Under ett par århundraden ännu var det mödrarna i hemmen som lärde barnen läsa och prästerna vid husförhör som kontrollerade kunskaper. Först under 1800-talet tillkom andra former av undervisning — nya tider och även nya problem. (Se artikel i detta nr!)

För ett antal år sedan uppträdde Ellen Pelmas på vår hembygdsdag med sång. Hon var då en lovande ung förmåga. Nu sjöng hon igen. Synd att hennes framträdande inte kunnat meddelas i förväg i Kustbon — nu gick många miste om något vackert. Vad bra hon sjunger! Och så angenäm i sitt uppträdande. Till ackompanjemang av B Falkman sjöng hon en för tillfället väl avpassad svit, börjande med Peterson-Bergers Aspåkerspolska och Körlings Dansvisa och slutande med bitar ur operetter; som extranummer Geishans sång. — Vad mera om detta är att säga: Snälla styrelsen, försök få henne tillbaka en annan gång! Så blev det kaffe med samtal och kakor.

Efter pausen blev det "kortare anföranden av flera folkskollärare", som det stod i programmet. Först kom Agnes Hermansson, som med namnet Olsson varit lärare på Runö under trettioalet. Hon hade mycket intressanta saker att berätta från detta årtionde, om

Att viska svaret

har i alla tider varit ett sätt att hjälpa skolkamrater i trångmål. — Så satt konfirmationsflickorna på Nuckö och åhörde klockare Nymans stillsamma utläggning om de andliga tingen. Det blev lite sömnigt och en av flickorna sjönk in i alldeles egna funderingar. Detta märkte en granne. Hon stötte den frånvarande ivrigt i sidan och viskade vad hon skulle säga. Flickan spratt upp och ropade: "Till filistéerna." — Klockaren såg förvånad ut; han hade inte ställt någon fråga till någon.

I början av tjugotalet fick eleverna läsa tyska i folkskolan. En bok hade de med bilder i och tysk text bredvid. I den fick de läsa. — En pojke hade lite svårt med läsning och översättning, men hjälpsamma kamrater viskade översättningen till honom.

Das — ist — Lisas — Puppe, läste han och översatte: 'Hitt — ä — Lisos — tåtta.'

Det gick ju bra, och med grannars hjälp fortsatte han:

Das — ist — Pe-ters — Ball.' Hitt — ä — Petors — balla.'

livet i skolan och livet på ön — ett helt litet samhälle för sig.

Karin Eriksson-Espling talade om skolgången på Rågöarna, först söndagsskola, sedan folkskola, gemensam för bägge öarna. Sedan 1931 låg skolan på St Rågö, och barn från lilla ön fick inackorderas där.

Forts nästa sida

Foto: Nils Lagman

Att vinna en spinnrock

Dummare än ...

Nyman vid skolan på Odensholm var en lärare av hög klass. Han var mångsidig, men alla hans lärdomar gick inte riktigt hem hos holmboea. — När en holmboea en gång råkade i gräl med en fastlandsbo, blev han arg över dennes dumma prat och sa: "Tu är domma än vunn Niman, som saior än soje står å jorde går." (Dvs att solen står stilla och att jorden rör sig.)

Lisa Westberg 80 år

Den 18 oktober fyller Lisa Westberg 80 år. Alltifrån början av 30-talet har hon sysslat med estlandssvenska ärenden och förblivit en av våra trognaste vänner. Vi lyckönskar.

Forts från föreg sida

Agneta Lindström återvände som lärare till samma skola där hon gått som elev. Hon fick uppleva växlande regimer och växlande framgång som lärare. Vackra minnen dock, och hon skulle gärna vilja göra om denna gärning.

Om Vippals och Korkis' skolförhållanden talade Alexander Samberg. I dessa trakter var det svenska språket starkt tillbakaträngt och hävdade sig med svårighet. Korkis skola hade eget skolhus, och i Vippal blev det svenska skolhuset färdigt 1935. Sålunda ljusnade det, sent — och som vi vet — kort.

Alfred Heldring hade varit elev under gamle G Tomty i Österby skola. Han kom väl ihåg att man kunde ta ut pipor ur den gamla orgeln att tuta med och åtskilligt annat roligt men också differentierad aga och andra bedrövliga ting.

Programmet på våra hembygdsdagar vill gärna bli alltför digert. Så ock denna gång. Det var intressanta anföranden efter pausen också, men de kom inte till sin rätt. Åhörarna orkade inte med så mycket kunskap på en vilodag, och den spåda högtalaren gjorde inte heller lyssnandet lättare. Samtalet hos publiken vaknade, kvicknade, växte och svallade slutligen som ett mäktigt hav; högtalaren gurglade efter förmåga men drunknade däri.

Modersmålets sång sjöngs.

Så framträdde Rågö danslag, 7 par och 3 spelmän. De uppskattas alltid. Lotteri följde.

Över 400 personer deltog. Hembygdsdagen är alltför en mötesplats för människor och minnen. Tack, ni som ordnat den!

VA

I SPRÅKETS SPEGEL pappa, mamma, föräldrar

”Pappa, du skulle väl inte en vagn vilja göra i ordning, hög och med stadiga hjul! Jag vill fara till floden och tvätta alla de präktiga kläderna nu, som smutsiga ligga...”

(*Odysseen VI*)

Det är Nausikaa, dotter till kung Alkinoos, fajaker-nas hövding, som riktar dessa ord till sin far, morgonen efter det att hon i drömmen av gudinnan Atena fått en vink om att det var dags att tvätta alla smutsiga kläder inför det stundande bröllopet. Emellertid är det inte främst kungadotterns bröllop, som ligger gudinnan om hjärtat, utan Odyssevs öde. Denne hjälte från krigståget mot Troja har nämligen under hemfärden råkat ut för en rad olyckor för att till slut som skeppsbruten driva i land på fajaker-nas ö. Odyssevs var framför allt gudinnornas gunstling, och det var främst Atena, som med en hjälpande hand ingrep, då han råkat ordentligt i knipa. Denna gång var det kungadottern Nausikaa, som av gudinnan utsetts som redskap för detta ändamål.

Vi skall emellertid lämna Odyssevs och hans äventyr hos fajaker-nas därefter. Det som i första hand intresserar oss i detta sammanhang är ordet *pappa*, med vilket den grekiska kungadottern tilltalar sin far. Detta ord var alltså känt hos grekerna redan för så där 3 000 år sedan. Så småningom övertogs ordet av romarna, sedan Grekland kommit under romerskt herrevälde, och det fortlevde i de romerska språken även sedan latinet upphört att existera som levande språk. Det skulle emellertid dröja flera sekler, innan ordet fick en större spridning i Europa. Detta skedde först med franskans växande inflytande under 1600-talet. I början av nämnda sekel inlånades ordet tillsammans med en rad andra beteckningar för släktskap som *Mama, Onkel, Tante, Cousin, Cousine* i tyskan, där de kom att användas vid sidan av eller t o m delvis undanträngde de tidigare inhemska orden *Vater, Mutter, Oheim, Muhme, Vetter, Base*. Till Sverige kom ordet några decennier senare, mot slutet av 1600-talet. Karl XII skriver sålunda år 1689 i sin dagbok min *Pappa*. Ordet förekommer i något växlande former i de flesta indo-europeiska språk. Det kan ofta innehålla ett *d-* el *t-*ljud, t ex got, lat *atta*, skr, turk *dada*, eng *dad, daddy*.

Vi har ovan nämnt ordet *mamma*, vilket likaså var känt i grekiskan och latinet samt i de romanska språken. Svenskan har fått det från franskan (*maman*) via tyskan ungefär samtidigt med det ovan nämnda *pappa*. Ordet förekommer i olika former och med något skiftande betydelser, t ex mlty *mome*, lty *mōme* (förekommer i sms *bademōme* ’barnmorska’), äldre nysv *mōme*, isl *móna*. Av samma ursprung är *amma*, med en något annorlunda betydelse. I svenska dialekter förekommer formen *nann(a)*, som är välkänd i de estlsv målen. Även denna form har förebilder i de äldsta ieur språken, sanskrit, grekiskan, albanskan. Båda dessa ord härrör från barnets lallande *ma-ma, pa-pa-pa, da-da-da, ta-ta-ta*. Eftersom det var far och mor, som närmast påkallade barnets upp-

märksamhet, var det naturligt, att det var de som kom att betecknas med dessa ord. *Mamma* har också kommit att betyda 'bröstvårta', och *mam-mam* vet vi ju vad det betyder. Det finns emellertid exempel på att betydelsen kommit att bli omvänd, nämligen att *pap-* kommit att betyda 'moder' och *mam-* 'fader'. Jfr lty, ty *nanne* 'fader'.

I estlsv mål är *pappa* och *mamma* av sent datum. Tidigare ord var *dad* (Ru *dadd*) och *nann*, som ännu i senare tid var allmänt brukliga på Runö och i ViKo. Det förstnämnda av dessa ord har bl a sin motsvarighet i engelskan, där det heter *dad*, *daddy*. Dessutom förekommer det ju som vi vet som låneord i estniskan, taat.

Det är blott i nuckö- och ormsömålen, som *pappa* och *mamma* har blivit allmänna tilltalsord för far och mor, ett bruk som slagit igenom först i början av detta århundrade. De tidigare *dad* och *nann* kom därigenom (i nucköområdet — på Ormsö förefaller orden inte att ha varit i allmänt bruk) att för den yngre generationen betyda 'farfar' resp 'farmor' el överhuvudtaget äldre mans- resp kvinnsperson. För egen del kallade jag själv jämte mina syskon farmor för *nann*, vilket för övrigt också min far och hans systrar gjorde. *Dad* använde vi däremot inte om farfar.

I samband med övergången till *pappa* och *mamma* som tilltalsord i st för de tidigare *dad* och *nann* började man också av någon anledning att tilltala sina föräldrar med *du*, något som tidigare ansetts respektlöst. Vid direkt tilltal sade man *ne 'ni'*, och *tåm 'dom'* när man talade om dem. På så sätt uppkom det märkliga förhållandet, att min far (och hans systrar) sade *ni* till sina föräldrar, medan jag själv (och mina syskon) sade *du* såväl till min far som min farfar (naturligtvis också till mor och mormor). Bland mina släktingar i min egen ålder fanns det dock fortfarande de som tilltalade sina föräldrar med *ni*.

Föräldrar (vartill på senare tid bildats en singularform förälder) är av långt senare datum än de ovan nämnda *pappa* och *mamma*. En gemensam indo-europeisk beteckning saknas. I latinet användes *patres*, i got *fadrein* och i isl *fedgin*, vilka ord vittnar om faderns större betydelse. Det finns dock ord, där moderns roll framhäves, t ex got *bêrusjos* 'föräldrar' (till *beran* 'föda'). Föräldrar betyder eg 'förfäder' el 'de äldre'. Till grund för det svenska ordet ligger säkerligen det tyska *Voreltern*.

Herbert Lagman

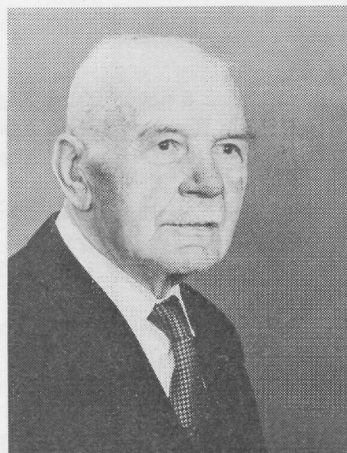
HERMAN SÖDERHOLM

* 10/11 1897, Nuckö

† 30/7 1974, Herrängen, Stockholm

In memoriam

Så underligt — en har ju vant sig under sin livstid liksom att vistas i en "storskog" av kolleger och yrkeskamrater och detta under skiftande öden och i skilda land, yrkeskamrater redan ifrån hemmaplan i och kring hembygdens skolproblem, och så står man där plötsligt och ser hur "pelarsalen" glesnar, hur vindkasterna tar fatt i det ena "trädet" efter det andra och faller det till marken. Så har då Herman Söderholm, en av de resliga gått hädan, en av de våra som under vanskliga politiska förhållanden i sitt förra hem-

Sjökapten

AUGUST FREDRIK SCHMIDT

* 10/1 1883, Nargö

† 19/7 1974, Palma de Mallorca

In memoriam

Javisst, August Schmidt, "Har du sett en vänare bygd än denna?"; där livet började i hemmet i Vallgravarnas hägn invid hemöns skola. Men ön var för vacker, och stranden och viken och alltsammans var fyllda av drömmar. — Har du sett en vänare bygd? ... Och dock, på våren, när båtarna tjärades och fågelsträcken drog över ön, blev längtan för stark. Det var då som sjömanskistan synades för sista gången före avfärden *ut i vida världen*. Genom ett långt liv blev den lång och dramatisk den färden. Och fru Johanna hemma på Nargö tvingades till väntan och ensamma tankar under en halvsegellång samlevnad. — Det var i oktober i fjol som August och Johanna flyttade från Nacka till sonen Erik, konstnären, bosatt på Palma de Mallorca. "Han var en bra människa — slipad i livets vardag redan från barndomen", skriver Johanna, och sonen Erik skriver i sitt meddelande: "Vår älskade pappa lämnade oss i går för att anträda den sista resan i det Stora Okända." — Ett märkligt och arbetsfyllt livsöde har ändats. En prydnad var han för sin ö och sitt folk. Många minns honom med djupaste saknad. Vi som kände honom på nära håll vill säga vårt tack. Vi är med i denna vänkrets av sörjande och lyser frid över hans minne!

Alexander och Maria Samberg

land fått utstå trakasserier och umbäranden. Redan 1922 är han lärare vid Spithamns folkskola, vilken post han blev trogen tills han i maj 1973 flydde över till Sverige. Under en följd av år har jag således här kunnat sammanträffa med Herman, enär vi råkade tjänstgöra i samma område, Västervik-Kalmar inspektionsdistrikt. På grund av vacklande hälsa har han under åren levat rätt tillbakadraget i sitt hem i Fruängen. Senast besökte jag honom där den 16 mars i år.

Vid hans bortgång står sörjande dotter med familj samt kolleger och många vänner främst ifrån hans förra hembygd. Tack, Herman Söderholm, för ett livslångt dagsverke! Vila i frid i Sveriges trygga jord!

Alexander Samberg

Döda

Andreas Bertholm, född den 8 nov 1900 på Rågöarna. Jordfästningen ägde rum den 16 mars 1974 på Björkö Arholma.
 Adolf Espling, född den 13 okt 1898 på Rågöarna, avled den 28 maj 1974 i Sala.
 Tina Hallberg, född den 2 juni 1893 i Rickul, avled den 28 juli 1974 i Stockholm.
 Gertrud Lilja, född Ahlström den 8 juni 1883 på Ormsö, avled den 27 aug 1974 i Visby.
 Viktor Tambeck, född den 7 juli 1902 i Petersburg, avled den 14 maj 1974 i Stockholm.
 Friedrich Tammar, född den 12 okt 1900 i Tapa, avled den 1 juni 1974 i Stockholm.
 Lena Westerman, född Borrmann den 6 dec 1886 i Rickul, avled den 7 aug 1974 i Huddinge.
 Lovisa Österman, född Stahl den 1 sept 1894 i Rickul, avled den 15 maj 1974 i Märsta.
 Simon Kotz, född i Gammalsvenskby, Ukraina, har avlidit i en ålder av 66 år i Buttle på Gotland.
 Anna Tinnis, född i Gammalsvenskby i Ukraina, har avlidit i en ålder av 62 år i Buttle på Gotland.
 Anders Jonell, född den 12 aug 1893 på Ormsö, avled den 2 sept 1974 i Stockholm.
 Maria Jonell, född Wikström den 18 nov 1878 på Ormsö, avled den 19 sept 1974 i Rönninge

Min älskade Maka
 vår kära Mor och Farmor

Maria Blees

född 2 jan 1897
 har i dag efter lång sjukdom
 stilla insomnat
 i tron på sin Frälsare.
 Sörjd och saknad av oss, broder,
 övrig släkt och vänner.
 Mariestad den 5 juli 1974

LEO
 SANFRID och KRISTINA
 MARITHA SAM
 IVAR och EIVOR
 JONAS

*Mitt hem är där på den andra
 stranden
 Där nöd och sjukdom ej finnes
 mer
 Och ej till avsked man räcker
 handen
 Jag är för evigt där Jesus är.*

Min käre Make
 vår käre Far
 Farfar och Morfar

Anders Bäckman

* 8 oktober 1901

har i dag stilla insomnat
 i tron på sin Frälsare.
 I tacksamt minne bevarad av
 oss, bror, svåggerska, övrig släkt
 och vänner samt

Filadelfiaförsamlingen
 i Lidingö.

Lidingö 20 september 1974

MARIA
 SVEN och ANNE
 ESTER och STIG
 JOHN och KERSTIN
 Barnbarnen

*Låt ankaret falla,
 jag är i hamn,
 Farväl i brusande vatten.
 Jag kastar mig i min
 Herres famn,
 Han som hjälpt genom
 natten.
 Jag gamla älskade röster
 känner
 och där jag återfår mina
 vänner
 I evighetens ljusa land.*

Herman Söderholm

* 10/11 1897

Herrängen den 30/7 1974

DOTTER med FAMILJ

Jordfästningen har ägt rum
 i stillhet.

Vår älskade Mor
 och Mormor

Lena Westerman

* 6 december 1886

har i dag stilla insomnat.
 Djupt sörjd och saknad av oss,
 syskon, släkt och vänner.
 Huddinge 7 augusti 1974

OSKAR
 ELINA
 MARIA och EINAR
 EINAR och EEVA
 EDIT och PER
 Barnbarn
 Barnbarnsbarn

Vår käre Bror

Alexander Westerholm

* 21 augusti 1890
 har lämnat oss.

Uppsala den 11 juni 1974

MARIA
 OLGA och ARON
 NIKOLAI ROSETTE
 Syskonbarn

*Nu slut är smärtan
 Du funnit frid
 men lämnar hjärtan
 som saknar Dig.*

Vår käre

Nikolai Brunberg

* 13/2 1904
 † 22/3 1973

SOFIA
 EINAR och INGRID
 OLLE och HILDE
 BIRGITTA och FERNANDO
 Barnbarn
 Barnbarnsbarn
 Syskon
 Övrig släkt och vänner

Vila i Frid

Min älskade Make
Vår käre Far och Morfar

Johannes Rudolf Strickman

* 19 september 1906
† 17 juli 1974

HILDA
MANFRED
WIIVI och JAN
THOMAS, PETER, ANNETTE
ALMA

*Tom är platsen i hemmets vrå
Tung är vägen att ensam gå.
Tack, käre Make och Far,
för år som gått.*

Vår älskade Mor
Mormor och Farmor

Agneta Nilsén

född Wallin
* 23 mars 1899
† 12 augusti 1974

Innerligt sörjd och saknad
av oss, syster, övrig släkt
och vänner

HJALMAR och INGER
ALIDE och KURT
Barnbarnen

*Far har räckt ut handen
Mor har fattat den.
På den andra stranden
Mötas de igen.*

Vår älskade Mor
Farmor och Mormor

Maria Landman

* 5 juni 1896

har i dag stilla insomnat.
I vår sorg deltaga syster och
svåger, övrig släkt och
många vänner.

Bromma den 5 aug 1974

JOHAN och KATARINA
MARIA och EDVIN
Barnbarn
Barnbarnsbarn

*Lugnt är att vila
när krafterna domna
Trött efter årens möda
och strid.
Skönt i den eviga vilan
få somna
Tack kära Mamma,
Vila i frid.*

Min älskade Make,
vår käre Far,
Morfar och Farfar

Johan Ahlblom

* 28/7 1902

har i dag lugnt och stilla
insomnat.

Katrineholm den 29 maj 1974

AGNETA

Barnen

Barnbarn och Barnbarnsbarn
Släkt och vänner

*Tack kära Far för minnen rara,
all kärlek och omsorg
för maka och barn.
Må din själ nu
till himlen fara
och vila i frid till
uppståndelsens dag.*

Vår kära lilla Pappa
Morfar och Farfar

Alexander Strömkvist

* 16 november 1889

har i dag stilla insomnat
i tron på sin Frälsare.
I tacksamt minne bevarad
av oss, släkt och vänner
samt Filadelfiaförsamlingen.
Uppsala 14 juni 1974

HENRIK

HELGA och ÅKE
ARNE och KARIN
KARIN och OLLE
SIGNE och CARL
Barnbarnen

*När Mor gick bort så ensam
blev din strid
Nu käre Far har även Du
fått frid
Sov, kära två, som trofast
delat öden
I gravens ro förenade i döden.*

August Schmidt

f 10 juli 1883, Nargö
d 19 juli 1974, Palma de Mallorca

Djupt sörjd och saknad av

JOHANNA
ERIK
Barnbarnen

*Allt är mitt, och allt skall tagas
från mig
inom kort skall allting tagas
från mig.*

*Träden, molnen, marken
där jag går.*

*Jag skall vandra —
ensam, utan spår.*

Vår älskade

Alide Schönberg

* 31 januari 1889
† 31 juli 1974

ALEXANDER
BARN

Barnbarn
Barnbarnsbarn

*Allt är ömhet, allt är
smekt av händer
Herren själv utplånar
fjärran stränder
Allt är nära, allt är
långtifrån
Allt är givet människan
som län.*

Min Gunnar
vår Far min Farfar

Gunnar Timmerman

* 15/12 1926
† 11/5 1974

har efter tappert buren sjukdom
stilla insomnat
I outhärlig saknad

VERA

TORSTEN GUNILLA
BENGTS MARGARETA
med lilla Tina

Mor, syskon, släkt och
många vänner.

*Här vi skiljas från varandra.
Här är möda, sorg och strid,
men uti den gyllne staden
snart vi mötas få i frid.
Härligt sängen där skall brusa
etc.*

Bemärkelsedagar

90 år

Julius Nurmela, född den 7 nov 1884, Reval
Pauline Engblom, född Hamm den 23 nov 1884, Vippal
Agneta Selin, född den 24 nov 1884, Ormsö

85 år

Ketzia Johanson, född Westerberg den 12 nov 1889, Reval
Lovisa Heyman, född Fagerlund den 23 dec 1889, Rickul
Anders Stenholm, född den 25 dec 1889, Ormsö

80 år

Johannes Veski, född den 4 nov 1894, Nömmе
Eduard Priskus, född den 6 nov 1894, Harku
Maria Saare, född Raun den 15 nov 1894, Reval
Maria Timmerman, född Grönberg den 19 dec 1894, Nuckö
Eduard Akk, född den 25 dec 1894, Reval
Katarina Sandell, född Glad den 25 dec 1894, Ormsö

75 år

Anders Liljeros, född den 4 nov 1899, Ormsö
Lovisa Stahl, född Magnusson den 5 nov 1899, Rickul
Katarina Alström, född den 7 nov 1899, Ormsö
Alida Mathisen, född den 7 nov 1899, Hapsal
Olga Vesterman, född Granberg den 7 nov 1899, Rickul
Engelhard Korjus, född den 11 nov 1899, Hapsal
Agneta Fält, född den 27 nov 1899, Ormsö
Agneta Vahlberg, född Berggren den 7 dec 1899, Ormsö
Olga Greis, född den 9 dec 1899, Odinsholm
Marie Leontine Hansson, född Peterson den 11 dec 1899,
Reval
Johanna Elfvingren, född Lindgren den 18 dec 1899, Råg-
öarna
Agneta Sjöström, född Selin den 18 dec 1899, Ormsö
Johannes Vinter, född den 20 dec 1899, Korkis
Johannes Alberg, född den 23 dec 1899, Rickul
Emilie Pettersson, född Blees den 23 dec 1899, Rickul
Karl Tens, född den 28 dec 1899, Nuckö
Gustav August Antsvee, född den 31 dec 1899, Nuckö

70 år

Rosette Grönlund, född Nyman den 19 nov 1904, Rågöarna
Heinz Albert Fölsch, född den 29 nov 1904, Reval
Ruben Klippberg, född den 29 nov 1904, Rickul
Axel Marks, född den 6 dec 1904, Odinsholm
Maria Hamberg, född Friberg den 20 dec 1904, Ormsö

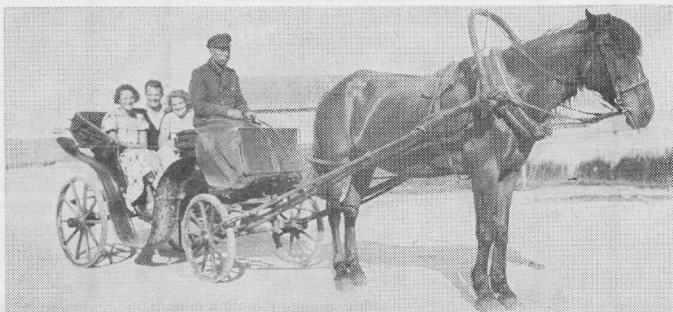
60 år

Jakob Gran, född den 6 nov 1914, Runö
Robert Brun, född den 17 nov 1914, Nuckö

Martha Branten, född Koolmeister den 30 nov 1914, Rickul
Alexander Algot Dans, född den 3 dec 1914, Rickul
Johannes Bogberg, född den 6 dec 1914, Ormsö
Irmgard Weckman, född den 12 dec 1914, Reval
Melita Vestersten, född Vesterblom den 21 dec 1914, Nuckö
Anders Lindström, född den 23 dec 1914, Ormsö
Edelgarde Medea Tarvas, född Orntlich den 25 dec 1914,
Reval
Adele Engman, född Vast den 27 dec 1914, Nuckö

50 år

Erika Mossin, född den 7 nov 1924, Reval
Anders Nee, född den 7 nov 1924, Ormsö
Einar Peedu, född den 9 nov 1924, Nuckö
Linda Larsson, född Krusman den 11 nov 1924, Nuckö
Johannes Elof Hansson, född den 14 nov 1924, Nuckö
Elna Jern, född Lindström den 21 nov 1924, Rickul
Kuido Gering, född den 23 nov 1924, Reval
Helga Iverson, född den 26 nov 1924, Valga
Arne Bernhard Strömkvist, född den 26 nov 1924, Rickul
Einar Valentin Lindström, född den 28 nov 1924, Nuckö
Johannes Nee, född den 1 dec 1924, Ormsö
Gottfrid Josef Stahl, född den 2 dec 1924, Rickul
Johannes Birger Vesterberg, född den 2 dec 1924, Ormsö
Emil Beckman, född den 6 dec 1924, Ormsö
Karl Berggren, född den 6 dec 1924, Ormsö
Sigrid Virginia Carlström, född Notman den 6 dec 1924,
Ormsö
Ivar Sjöström, född den 6 dec 1924, Nuckö
Lydia Kristina Elisabet Skårelid, född Öman den 8 dec 1924,
Runö
Axel Massalin, född den 12 dec 1924, Ormsö
Gunnar Valfrid Blomberg, född den 13 dec 1924, Rickul
Maria Åberg, född Lindström den 14 dec 1924, Ormsö
Axel Alvik Peedu, född den 14 dec 1924, Nuckö
Alexander Edvin Sjöman, född den 21 dec 1924, Ormsö
Alfred Murman, född den 22 dec 1924, Ormsö
Hulda Olivia Cederberg, född Ahlström den 23 dec 1924,
Ormsö
Franz Arm, född den 23 dec 1924, Reval
Hjalmar Grönberg, född den 23 dec 1924, Nuckö
Sven Allan Gottkamp, född den 29 dec 1924, Hapsal/Vippal
Emil Kasper Ekeblad, född den 30 dec 1924, Runö
Albinus Stubender, född den 30 dec 1924, Nuckö
Osvald Brandt, född den 31 dec 1924, Nuckö
Agnes Ingeborg Söderberg, född Mihlberg den 31 dec 1924,
Rågöarna

*Droska i Hapsal
på 30-talet*

Nordiska Museet